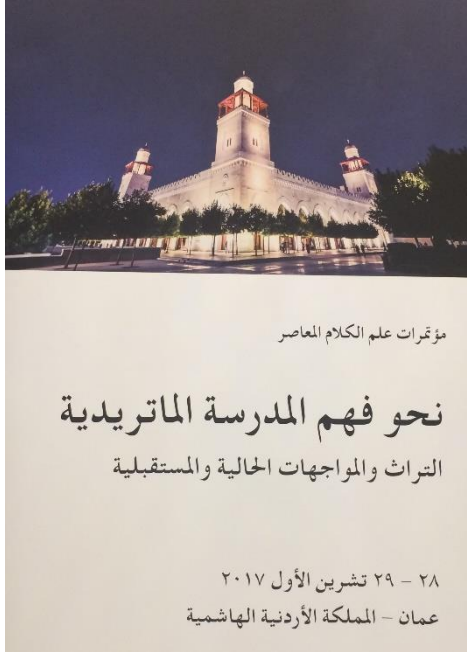

**MÂTURÎDÎ KELAMINI ANLAMAK:
DÜŞÜNSEL MİRAS, ÇAĞDAŞ VE GELECEĞE DÖNÜK
PROBLEMLER SEMPOZYUMU
(28-29 Ekim 2017, Amman)**

Betül YURTALAN*

Bilindiği üzere son yıllarda İmam Mâturîdî ve Maturidilikle ilgili çalıştay, sempozyum ve kongrelerde bir artış gözlemlenmektedir. Özellikle Türkiye’de bu gelenekle ilgili pek çok müstakil çalışma yazılmış, sempozyumlar düzenlenmiş, dergi özel sayıları hazırlanmış ve çeşitli televizyon programları yapılmış ve yapılmaya devam etmektedir. Bu konuya ilgi, Türkiye dışında Batı’da ve Arap dünyasında da artmaya başlamış görünmektedir. 2015 yılının Mayıs ayında Kazakistan’ın Türkistan şehrinde Maturidilikle ilgili düzenlenen Uluslararası bir sempozyum yapılmıştır. Maturidilikle ilgili Amman’da bir ilmî toplantı düzenlendi. “Kalam Research and Media” tarafından düzenlenen “Mâturîdî Kelamını Anlamak: Düşünsel Miras, Çağdaş ve Geleceğe Dönük Problemler”¹ adlı bu ilmî

* Arş. Gör., Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi,
orcid.org/0000-0003-3594-8427 | byurtalan@gmail.com

¹ “Understanding Maturidi Kalam Legacy, Present & Future Challenges”.

sempozyum 28-29 Ekim 2017 tarihlerinde gerçekleştirildi. Farklı milletlerden araştırmacıların yer aldığı bu ilmi çalışma, açılış oturumu, 5 oturum ve bir değerlendirme oturumu şeklinde planlandı ve açılış tebliği ile birlikte toplam 13 tebliğ sunuldu.

Açılış oturumu, Kalam Research & Media'nın baş yöneticisi olan Süheyl Nahuda'nın takdimiyle başladı. Bu oturumda adı geçen kuruluşun kurucusu ve yöneticilerinden biri olan ve aynı zamanda Libya Birleşik Arap Emirlikleri Büyükelçisi olarak görev yapan Prof. Dr. Arif Ali en-Nayid, "İlahi Yaratmaya Maturidi Yaklaşım"² adlı açılış tebliğini İngilizce olarak sundu. Eşari olduğunu belirterek sözlerine başlayan en-Nayid, başta memleketi Libya olmak üzere diğer Arap ölkelerinde de Hanefi ve Maturidilerin göz ardı edilemeyecek sayıda olduğuna dikkat çekti. en-Nayid, yakın zamanda Ezher Üniversitesi'nden Abdullah İbrahim tarafından tahkik edilmiş olan Ebu'l Berekat en-Nesefti'nin *şerhu'l Umde fi Akideti Ehl-i Sünne ve'l-Cemaa* adlı eserinin tekvin bölümünden alıntılar yaparak, Eşariler ve Maturidiler arasındaki temel tartişmalardan birisi olan tekvin sıfatıyla ilgili değerlendirmeler yaptı. O, Allah'ın sıfatlarına dair yaklaşımın Tanrı tasavurunun gelişmesindeki önemine dikkat çekti. Bu sorunun yeterlilik (*competence*) sorunu mu yoksa yapma (*performing*) sorunu mu olduğuna karar verilerek tartişılması gerektiğini söyledi. Konunun geçmişte özellikle Abbasiler ve Selçuklular döneminde yoğun bir biçimde tartişılmış olmasının, sorunun sadece o döneme ait olduğu anlamına gelmediğini ve bugünün de problemi olduğunu belirtti. Tebliğinin sonunda güncel sorunlara da değinen en-Nayid, günümüzde gençlerin kaybedilmekte olduğunu ifade etti ve bunun birincisi sebebinin İslam'ın sekülerleştirilmesi ve maddileştirilmesi; ikinci sebebinin ise İslam költürünün gençlere doğru bir biçimde aktarılamaması ve bu nedenle gençler tarafından İslam ile DEAŐ, el-Kaide vb. yapıların özdeş görölmesi olduğunu dile getirdi. Bu noktada, İslam geleneğinin büyük bir birikime sahip olduğunu, bunun geliştirilmesi ve yeni nesillere doğru bir biçimde aktarılması gerektiğini vurguladı.

² "The Maturidi Approach to Divine Creativity".

Programın birinci oturumunda iki tebliğ sunuldu. Bunlardan ilki, Şeyh Dr. Saïd Abdullatif Fûdeh³'in "Maturidî Kelamı ve Teolojide Modern Sorunlar"⁴ başlıklı tebliği idi. Fûdeh'in Arapça olarak yaptığı sunumu İngilizce'ye tercüme edildi. Dinin anlaşılmasının çok önemli bir nokta olduğunu vurgulayan Fûdeh, zorlukların genel anlamda metodolojik ve doktrinel olarak tasnif edilebileceğini ifade etti. Fûdeh, öncelikle genel sorunlardan bahsetti ve günümüz kelam problemlerinin matematik, fizik gibi tabiat ilimleriyle de yakın ilişkisi olduğuna dikkat çekti. Allah'ın yaratması, varlık, yokluk, Allah'a zorunluluk atfedilip atfedilemeyeceği, Allah'ın sıfatları, insan fiilleri gibi konuların önemli problemler olarak karşımıza çıktığını ve tartışılması gereken hususlar olduğunu belirtti.

Birinci oturumun ikinci tebliği Şeyh Muhammed Emin Hulvadya'nın⁵ "Maturidî Kelamın Biyoetiğe Etkisi"⁶ adlı tebliği idi. Hulvadya, Maturidiliği iki Eşarî isimden sonra bir Mâturîdî'den dinlemenin önemine dikkat çekerek sözlerine başladı. Modern dünyada İslam'ı öğrenmenin önemine vurgu yaparak tebliğini sürdürdü. Kelam ilminin amacının yeni bir akide ortaya koymak olmadığını, var olan akideyi anlamak olduğunu belirten Hulvadya, bazılarının bu ilim için yaptığı "bidat" nitelemesinin hatalı olduğuna dikkat çekti. Aksine kelamın, Hz. Peygamber, sahabe ve tabiinin akideyi nasıl anladığını çözümlenip bu anlayışı müdafaa etmek olduğunu belirtti. Maturidî kelamının Ebu Hanife'nin anlayışı üzerine kurulduğunu ifade eden Hulvadya, İslam teolojisinin özellikle de Maturidî kelamının farklı alanlardaki ilimlerin sorduğu sorulara çözüm üretmeyi amaçladığını vurguladı. Bu çabayı açıklamak için tebliğinde biyoetik konusunu merkeze alan Hulvadya, Müslüman bilim insanı dendiğinde ne kastedildiğinin, onun ayırıcı vasfının ne olduğunun açıklığa kavuşması gerektiğine işaret etti. Müslüman bilim insanlarının İslamî bakış açılarının bilimde ve bilim etiğinde önemli bir açılım sağlaması gerektiği

³ Ürdün, Amman, Kral Hüseyin bin Talal Camii, İmam er-Razi Kürsüsünde Görevli.

⁴ "Maturidî Kalam and Modern Challenges to Theology".

⁵ ABD, Chicago'da Daru'l Kasım adlı organizasyonun kurucusu ve başkanı.

⁶ "The Impact of Mâturîdî Kalam on Bioethics".

kanaatinde olan Hulvadya yaratma, tekvin, insanın fiilleri, hayat ve ölümün Allah'tan oluşu, şifa gibi hususların biyoetikle yakın alakalı yönleri olduğunu ifade etti. Mâturîdî'nin maruf ve münkerin akılla bilinebileceği görüşünün sadece biyoetik değil tüm etik türleri için önemli olduğuna dikkat çekti.

Programın ikinci oturumunda iki tebliğ sunuldu. Bunlar sırasıyla Nazif Muhtaroglu⁷ ve Tubanur Yeşilhark Özkan⁸ tebliğleri idi. Muhtaroglu'nun "İnsan İradesine Maturidi Yaklaşım ve Çağdaş Bilişsel Psikoloji"⁹ başlıklı tebliğinde, kelam ve felsefenin temel tartışma konularından biri olan insanın iradesi tartışma konusu yapıldı. Muhtaroglu, Mâturîdî geleneğin iradeye yönelik çeşitli durumları birbirinden ayırdığına dikkat çekerek bu noktada eğilim (*desire/inclination*) ve niyet (*intention*) arasındaki ayrıma odaklandı ve şu noktalara dikkat çekti: Bu anlayışta eğilim, gerçekten var olan ve yaratılmış kabul edilirken niyet ilişkisel bir durum ve yaratılmamış olarak değerlendirilir. İnsana sorumluluk yükleyen ve insan seçimiyle özdeş olan da niyettir. Bu oldukça sınırlı bir özgürlük olmakla birlikte çağdaş psikolojinin verileriyle uyumludur. Tezini delillendirmek üzere tebliğinde nörologist Benjamin Libet'in "Libet Deneyi"ne yer veren Muhtaroglu, ardından Daniel Wegner, Eddy Nahmias ve Daniel Dennett'in bu deney üzerine yaptıkları yorumlara yer verdi ve 14. yüzyıl Maturidî alimlerinden Sadruşşeria'nın insan iradesi anlayışını analiz etti. Tebliğde aktarıldığına göre, Libet bu deneyinde deneyin kararının farkına varmasından önce bilinçsiz karar zamanının ölçümünü yaptığını iddia etmektedir ve pek çok bilim insanı bu deneyi insan iradesinin özgür olmadığına, belirlenmiş olduğuna delil olarak yorumlamıştır. Muhtaroglu ise bu yorumun insan iradesinin doğasının yanlış anlaşılıyor olmasından kaynaklandığı kanaatindedir. Muhtaroglu'na göre, burada belirlenmiş olan niyet değil eğilimdir. Maturidî geleneğin insan iradesine yaklaşımını özellikle de eğilim ve niyet arasında yap-

⁷ İstanbul, Bahçeşehir Üniversitesi, Felsefe bölümünde Öğretim Görevlisi.

⁸ İngiltere, Durham Üniversitesi'nde Felsefe Doktorası.

⁹ "The Maturidite View on Human Will and Contemporary Cognitive Psychology".

tığı ayrımı anlamak hem bu konuyla ilgili belirsizliklerin giderilmesine yardımcı olacak hem de Libet Deneyi'nin yanlış anlaşılmasının önüne geçecektir.

Özkan tarafından “Mâturîdî'nin Pastoral Teolojisinde Hikmet Kavramı”¹⁰ başlıklı tebliğ ikinci oturumun ikinci sunumu idi. İlgili tebliğin, doktora çalışmasının bir parçası olduğunu ifade eden Özkan'ın temel tezi, Hıristiyan geleneğinin teolojik disiplinlerinden biri olarak bilinen “pastoral teolojinin” Müslüman gelenekte de bulunabileceğidir. Özkan, Mâturîdî'nin hikmet anlayışının pastoral teoloji açısından incelenebileceği iddiasında bulundu. Özkan, öncelikle “şer”in Kur'an'da nasıl tanımlandığını irdeleyerek Mâturîdî'nin şer anlayışının Kur'anî anlamına oldukça yakın olduğunu belirtti ve ikinci olarak Mâturîdî'de hayır, şer ve hikmet ilişkisini ele aldı, üçüncü olarak ise Mâturîdî'de pastoral teoloji olarak kabul edilebilecek fikirleri analiz etti. Bunu Irvin Yalom'un psikoterapideki, ölüm, özgürlük, varoluşsal izolasyon ve anlamsızlık olmak üzere dört temeli üzerinden inceledi. Özkan, ölüm konusunu ele alırken Mâturîdî'nin ölümün yeni bir başlangıç olduğunu ortaya koyan ve Allah'ın ilahi hikmetinin bir parçası olduğunu ifade eden görüşlerini sıraladı. Özgürlük sorunu ile ilgili olarak Özkan, Mâturîdî'nin yaratılmış tüm varlıkların bir hikmetinin olduğu ve insanın fiillerinde özgür olmasının, fiillerinde de sorumlu olmasını sağladığını vurguladı. Varoluşsal izolasyon söz konusu olduğunda ise İmam Mâturîdî'nin, Allah'a her konuda güven duyulmasının Allah ile irtibat kurmayı sağladığı görüşünü dile getirdi. Özkan, bunun Yalom'un sistemi ile bağlantısını kurdu. Son olarak anlamsızlığa karşı Mâturîdî'nin insan bilgisine vurgusu ve insanın varlığının amacına ulaşma çabasını dile getirdi.

Programın ilk gününün üçüncü ve son oturumunda iki tebliğ sunuldu. İlk tebliğ, Mehmet Bulgen'in¹¹ “Maturidî Kelamında Atomizmin Rolü”¹² başlıklı tebliği idi. Bulgen, atomizmin günümüzde akla

¹⁰ “The Concept of Hikma in Maturidi's Pastoral Theology”.

¹¹ İstanbul, Marmara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi'nde Kelam Anabilim Dalında Doçent.

¹² “The Role of Atomism in Maturidi Kalam”.

gelen ve tartışılan yönlerinin yanı sıra uzun bir tarihsel geçmişi olduğunu ifade etti. Bu tarihsel süreç hakkında genel bilgiler aktaran Bulğen, İslam geleneğinde pek çok önemli âlimin atomizmi savunduğuna ve bu konunun sadece fizik teorilerinden dolayı ele alınmadığına; teolojik bir yönünün olduğuna dikkat çekti. Maturidilikteki sürekli yeniden yaratma, doğal nedenselliğin inkarı, peygamberlerin mucizeleri ve kulların fiilleri hususlarıyla ilgili çeşitli görüşlerin atomizmle ilişkisi üzerinde durdu. Bulğen, atomizmin çeşitleri olduğunu ve Mâturîdî için anti-atomist denilemeyeceğini savundu. İmam Mâturîdî'nin eserlerinde atomla ilgili görüşlerinin çok net olmadığını ifade etti ve Nesefî'den aktardığı bir pasajla bu görüşünü desteklemeye çalıştı. Tebliğin arkasından bu yaklaşıma itirazlar geldi. Ancak Bulğen, Nesefî'de yer alan ve önemli deliller olarak gördüğü bazı ifadelerle itirazlara cevap verdi.

Üçüncü oturumun ikinci tebliği Hedîl Cerâde¹³ tarafından “Klasik Sonrası Maturidilikte Ahlak Bilgisi”¹⁴ başlığı ile sunuldu. Cerâde, Eşarilikle Maturidiliğin ayrıldığı temel hususlardan biri olarak *el-husn ve'l-kubh* konusuna dikkat çekti ve tebliğinde bunu özgür irade, kaza ve kader konularıyla irtibatını da göz önünde bulundurarak ele aldı. Öncelikle Eşarî ve Mutezili alimler arasındaki ahlak bilgisine dair tartışmalara yer veren Cerâde ardından ahlak ile insanın özgür fiilleri arasındaki ilişkiye değindi. Cerâde, tebliğinin merkezine geç dönem Maturidî alimlerinden Sadruşşeria'nın (ö. 547/1347) *et-Tavzih fi Halli Ğavâmizi't-Tenkîh* adlı eserini yerleştirdi. Sadruşşeria'nın konuyla ilgili görüşlerini ortaya koyarak geç dönem Maturidî geleneğin, onun argümanlarını nasıl değerlendirdiğini ele aldı.

Programın ikinci gününün ilk oturumunda iki tebliğ yer aldı. Seyfeddin Duhûrî¹⁵ tarafından sunulan “Eşarî Alimler arasında Maturidî Kelamı: Endonezya Açe'de Dayah Cemiyetinin Teolojisinde Mâturîdî

¹³ ABD, Boston, Harvard Üniversitesi, Yakın Doğu Dilleri ve Medeniyetler Bölümü'nde Doktora öğrencisi.

¹⁴ “Moral Knowledge in Post-Classical Maturidism”.

¹⁵ Avusturalya, Melbourne, Monash Üniversitesi, Doktora öğrencisi.

Etkisine Dair Bir Sentez”¹⁶ başlıklı birinci tebliğde Endonezya’nın Açe bölgesindeki teolojik gelenek ortaya konulmaya çalışıldı. Duhûrî’nin belirttiğine göre, bu bölgede din eğitiminde Dayah adlı topluluk etkilidir ve bu grup bölgede Eşarî geleneğin yayılmasında oldukça ön plandadır. Güneydoğu Asya’da hâkim olan din anlayışı da Eşarî anlayıştır. Bununla birlikte Duhûrî, bu topluluktaki bazı alimlerde Maturidî geleneğin etkileri olduğuna dikkat çekti ve eserler ile isimler üzerinden Dayah’taki Maturidî etkiyi ortaya koymaya çalıştı. Bazı yaygın eserlerde Maturidî gelenekteki fikirlerin özellikle Allah’ın sıfatları, insanın özgürlüğünü temellendirmede mantık ilmine dayanma gibi hususlarda görülebildiğini ifade etti.

Dördüncü oturumun ikinci tebliği Safaruk Chowdhury’nin¹⁷ “Ahi-rette Doğru: Maturidî Düşüncede İnsan Dışındaki Canlılarla İlgili Teodiseler”¹⁸ başlıklı tebliği idi. Kötülüğün ilahî adalet ve ilahî kudretle ilişkisinin önemli tartışma alanlarından biri olduğunu vurgulayan Chowdhury, pek çok araştırmacının bu konunun Eşarî, Mutezilî ve Maturidî geleneklerinde nasıl işlediğini derinlemesine araştırdığını belirtti. Tebliğde kötülük, acı gibi şeylerin Allah’ın rahmetiyle nasıl bağdaştığı üzerine yapılan değerlendirmelere yoğunlaşıldı. Chowdhury, son zamanlarda insan olmayan varlıklar için söz konusu durumun teolojik olarak nasıl değerlendirileceğine dair çalışmalar yürütülmeye başlandığını belirtti. Kendisi de bu nedenle tebliğinde bu konuyu seçtiğini ifade etti. Öncelikle kötülük problemiyle ilgili genel hususlara değinen Chowdhury ardından Eşarî ve Mutezilî gelenek arasında mukayeseler yaparak Maturidî geleneğin bu konuya bakışını ortaya koydu. Ayrıca o, Kur’an ve hadislerden yola çıkarak hayvanların ontolojisini ve durumunu ortaya koymaya çalıştıktan sonra Maturidî geleneğin bakışını değerlendirdi. Chowdhury, Maturidî ge-

¹⁶ “Maturidî Kalam Among Ash’ari Scholars: A Synthesis of Maturidî Influence on Dayah Community’s Theology in Aceh Indonesia”.

¹⁷ SOAS, Birkbeck College ve Londra Üniversitesinde dersler vermekte.

¹⁸ “Into the Eschaton: Possible Animal Theodicies in Maturidite Thought”.

leneğin kötülük problemine yaklaşımı tutarlı ve savunabilir bulunduğunu belirtmekle birlikte hayvanlar gibi varlıkların durumuyla ilgili yeterli veri sunmadığını savundu.

Programın beşinci oturumunda üç tebliğ sunuldu. İlk tebliği Ayşe Betül Tekin¹⁹ sundu. “Geç Osmanlı Döneminde Bir Maturidî Metin: Sırrı Paşa’nın *Şerhu’l-Akaid Tercümesi*”²⁰ başlıklı tebliğinde, Kanuni Sultan Süleyman’dan sonra Osmanlı Kelam düşüncesinin son bulunduğu ve orijinal metinler ortaya konmadığına dair genel bir kanaat olduğunu belirten Tekin bu noktada şerh, haşiye ve tercüme gibi farklı türden eserlerin dikkatlerden kaçtığına vurgu yaptı. Bu dönemdeki tercümelemlerin birebir çeviriden öte özgün yönleri olan araştırmalar olduğuna dikkat çekti ve bu noktada Maturidî bir metnin Türkçe tercümesini örnek olarak sundu. Tekin, tebliğinde Taftazani’nin Ömer en-Nesefî’nin *el-Akaidü’n-Nesefî* adlı eserine yaptığı *Şerhu’l Akaid* isimli eserin Giritli Sırrı Paşa tarafından yapılan tercümesini örnek seçti. Tekin’in tebliğinde şu tespitlerde bulundu: Bu eser yalnızca bir tercüme değildir, aynı zamanda esere dair yorumlar da içermektedir. Yetmiş sayfaya yakın giriş kısmında, Sırrı Paşa’nın değerlendirmeleri yer almaktadır. Ayrıca Sırrı Paşa esere daha önceden yapılmış olan şerhler hakkında değerlendirmelerde bulunmuştur. Osmanlı’da Maturidî bakış açısının diğer düşüncelere kıyasla daha güçlü olduğunu belirten Tekin, başta bu tercüme olmak üzere bu dönemdeki eserlerin Maturidî düşüncenin anlaşılmasında faydalı olacağını ifade etti.

Bu oturumun ikinci tebliği Abdurrahman Mihirig²¹ tarafından sunuldu. “Klasik Sonrası Maturidî Geleneğinde Felsefenin Islahı: Kemalpaşazade’nin “Mucibun bi’z-zat” Üzerine İncelemesi”²² adlı tebli-

¹⁹ Yalova Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi’nde İslam Felsefesi Anabilim Dalında Yrd. Doç. Dr.

²⁰ “The Reception of a Maturidî Text in the Late Ottoman Empire: Sirri Pasha’s Translation of Sharh al-Aqaid”.

²¹ ABD, Boston, Harvard Üniversitesi.

²² “The Rehabilitation of Philosophy in the Post-Classical Maturidî Tradition: Kemalpaşazade’s Treatise on the Mujib bil-Dhat”.

ğinde, Osmanlı döneminde felsefenin artan gücüne dikkat çeken Mihirig, Osmanlı'da 15. yüzyıl ve 16. yüzyıl başlarında yaşanan tartışmaları Kemalpaşazade örneği üzerinden ele aldı. Mihirig, felsefi kelam çizgisinde olduğu bilinen Kemalpaşazade'nin İbn Sina'nın "mucibun bi'z-zat" görüşünü nasıl yorumladığını ortaya koymaya çalıştı. Mihirig'e göre Kemalpaşazade İbn Sina'nın bu yaklaşımını Mâtürîdî'nin "hikmet gereği yaratma" teorisini temel alarak açıklamıştır. Ona göre, Kemalpaşazade "mucibun bi'z-zat" anlayışını iki şekilde yorumlanmıştır. Birinci yoruma göre, Allah alemi yaratmak zorundadır. İkincisine göre, Allah'ın alemi yaratması bir zorunluluk değil irade ve hikmeti sonucudur. Mihirig'e göre, Kemalpaşazade felsefecilerin teorilerinde Allah'a zorunluluk atfetmedikleri ve ikinci yorumu benimsedikleri kanaatindedir. Felsefeciler ve kelamcıların bu konudaki tartışmalarına değinen Mihirig, tebliğinde şu tespitlerde bulundu: Kemalpaşazade, konuyu tartıştığı risalesinde felsefecilerin yorumunu Mâtürîdî'nin hikmet anlayışıyla uyumlu olarak açıklamış ve Tusi'den alıntılar yaparak argümanını ortaya koymuştur. Hem Tusi hem de Kemalpaşazade, bu hususun felsefecilerin tekfir edilmeden anlaşılabilceği kanaatindedir.

Bu oturumun son tebliği, Ali el-Ömerî²³ tarafından Arapça olarak sunuldu. O, "Çağdaş Meseleler Işığında Maturidî Kelamı: Mâtürîdî'nin Eserlerinde Kötülük Problemi"²⁴ başlıklı tebliğinde, Teoloji tarihinin en eski ve temel problem alanlarından birinin kötülük konusu olduğunu belirtti. el-Ömerî, Yunan filozofu Epikür'ün "Allah kötülüğü önlemek istiyor da gücü mü yetmiyor?" sorusunun bu problemin bir parçası olduğunu ifade etti ve şu tespitlere yer verdi: Kelamcılar da Epikür'ün bu sorusu ve sorunun insanlar üzerinde uyandırdığı şüphelerle ve bu soruya cevap verilme ihtiyacıyla karşı karşıya kalmışlardır. Mâtürîdî'nin bu probleme yaklaşımı oldukça etkileyici ve benzersizdir. Mâtürîdî'ye göre, Allah, insanoğlunu Tanrı hakkında bilgilendirmek için bir araç olarak kötülüğü yaratmıştır. Bu yaratma O'nun hikmetindedir. Bu anlayışta şer yani kötülük,

²³ İstanbul, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi'nde Yrd. Doç. Dr.

²⁴ "الكلام الماتريدي و الشبهات المعاصرة: مشكلة الشر عند الامام الماتريدي نموذجاً".

yaratılanın eksikliklerini ve Tanrı'ya olan ihtiyacını göstermektedir. el-Ömerî, daha sonra Mâtürîdî'nin konuyla ilgili argümanlarını temel kaynakları merkeze almak suretiyle detaylandırarak onun yaklaşımını ortaya koymaya çalıştı.

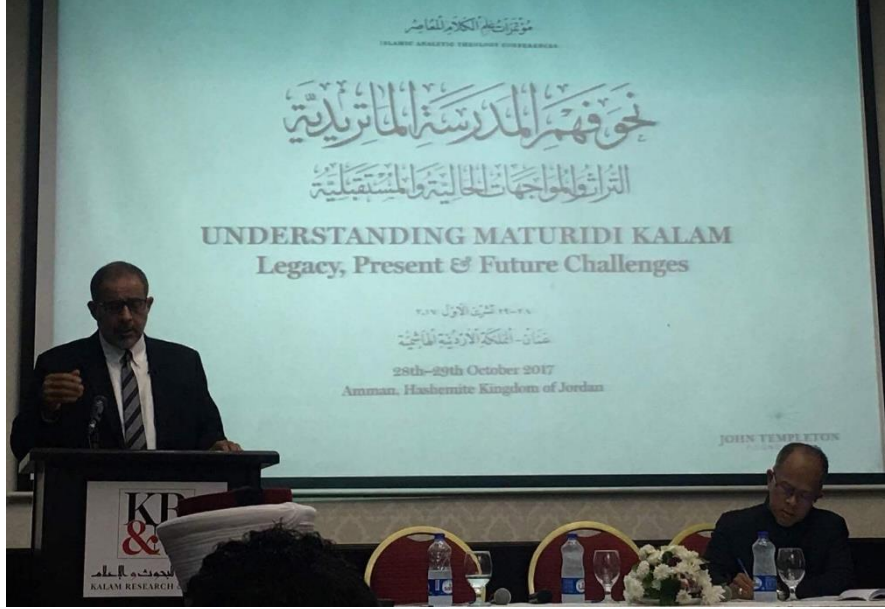
Değerlendirme oturumunda önce Mustafa Ebu Suvî²⁵, "Kelâmın Yenilenmesine Doğru: Gazalî'nin Yaklaşımının Günümüzdeki Önemi"²⁶ başlıklı bir konuşma yaptı. Ebû Suvî, konuşmasında Gazalî'nin yaşam öyküsüne kısaca yer verdi ve onun Batınilerle mücadelesine dikkat çekti. Günümüzde İslam'ı savunmak için fukahânın yanı sıra, son zamanlarda mütekellimlere daha fazla ihtiyacımız olduğuna vurgu yaptı. Özellikle İslamafobi karşısında güçlü bir İslam teolojisi olması gerektiğini ifade etti.

Arif Ali en-Nayid, Saîd Fûdeh, Şeyh Muhammed Emin Hulvadya ve Bâsil et-Tâî'nin²⁷ programa dair genel değerlendirmeleri ve katılımcıların sorularına verdikleri cevapların ardından program tamamlandı. Her tebliğin ardından yapılan soru-cevap bölümü programı daha verimli hale getirdi. Tebliğlerde, felsefî ve kelâmî tartışmalar ağırlıklı olup güncel bilimsel verilerle kıyaslamalar dikkat çekici idi. Kelâm ilminin günümüzdeki öneminin altının çizildiği bu sempozyumda Kuantum kozmolojisi konusunda uzman olan bir katılımcının yer alması tartışmalara ayrı bir renk kattı. Ayrıca tebliğcilerden bazılarının teoloji eğitiminin yanında lisans eğitimini mühendislik gibi bölümlerde tamamlamış olmaları, meselelerin farklı açılardan tartışılmasına imkân sağladı.

²⁵ Mescidu'l-Aksa'da İmam Gazalî Bölümü'nde ve Kudüs Üniversitesinde Profesör.

²⁶ "Towards a Renewal of Kalam: The Relevance of the Ghazalian Approach Today".

²⁷ Ürdün, İrdib, Yermük Üniversitesi'nde Kuantum Kozmolojisi alanında Profesör.

Oturumlardan örnek bir görüntü.

Oturumlardan örnek bir görüntü.

